

Զանթայեանի ուսումնասիրութիւնը կարգաւորով 1950-էն յետոյ, աւելի ճիշդ տարիութեան ետքը, հարց կը ծագի մտքիս մէջ. — Միեւնոյն դադարաւոր, միեւնոյն ատեն, յայտնուած է երկու տարբեր անձերու կողմէ, նոյնիսկ մէկն աշխարհական, միւսը եկեղեցական —, զարմանալի զուգադիպութիւնով մը, — թէ ոչ՝ իմ թատերակը, ունէ կերպով, ծանօթ է եղած յարգելի Միսթարեանին, եւ ան՝ իրաւացի դտնելով հոն յայտնուած առնական սկզբունքը, «Սուր քո՝ սուր եւ մե՛ր», որդեգրած է զայն՝ իր վերոյիշեալ դրուածքին... հազիւ թէ խորագրին մէջ: Արդեօք վախցած է աւելի յանդուգն ըլլալու, անոր համար լուռ անցած է՝ բուն ըսուելիք տեղը, այսինքն իր Զ. բաժինին բնագրին մէջ:

Իսկ եթէ, առանց իմ թատերակին անտիպ ձեռագրէն օգտուած ըլլալու, ինքն ալ՝ ինձ պէս ինքնամուղ՝ ունեցած է այդ դադարաւոր, — «Սուր քո՝ եւ պարանոց մեր»-ին փոխան՝ «Սուր քո՝ սուր եւ մե՛ր» ձեւը նախընտրելով, — թող հաճի յարգամեծար Հայր Յակոբ Զանթայեան՝ տալ մեզ, այս էջերուն մէջ, ի՛ր ալ յղացման մանրամասնութիւնները. — Ե՞րբ, ի՞նչ առիթով, ո՞ւր ունեցած է:

Կանխաւ յայտնելով չնորհակալութիւններս, կը վերջացնեմ այս զարմանալի դուր-դադիպական մէջբերումը:

ԶԻԹՈՒՆԻ

9 Դեկտ. 1951
Փարիզ

Ազնիւ պարոն Զիրունի,

Վարդանանց մասին դրած յօդուածիս խորագիրներու առիթով բացատրութիւններ կ'ուղէ ինձմէ, թէ ի՛նչպէս «Սուր քո՝ եւ ... սուր մեր» գործածելը եմ փոխանակ «Սուր քո՝ եւ պարանոց մեր» համաձայն բնագրին. արդեօք իր թատերական դրութեան կանխիկ ծանօթութեամբ մը՝ թէ «զարմանալի զուգադիպութիւնով մը»:

Առաջին ենթադրութիւնը՝ ո՛չ. քանի որ տեսած չեմ իր գրութիւնը եւ տեղեակ ալ չէի նման երկի մը գոյութեան:

Ուրեմն պարզ զուգադիպութիւն մըն է, որ կը ծագի՝ պարզապէս նկատելով նոյնինքն Վարդանանց բռնած դիրքը:

Այս պատերազմի առիթով կը կատարէի խորհրդածութիւններս, ծանրանալով այն կէտերուն շուրջ՝ որ ինձի անտեսուած կը թուէին ըլլալ, եւ որոնք սակայն իմ ըմբռնումով պէտք էին նկատի առնուել, լուսաւորելու համար դէպքին հոգեբանական բնոյթը. իսկ հարեանցի անցեր եմ այն դէպքերու վրայէն, որոնք այլեւս մեկնուած ծանօթ ելոյթները կը նկատէի այդ հոգեբանական հարցերուն:

Ուսումնասիրելով Վարդանանց պատմութիւնը, անկարելի է չնկատել այն իրականութիւնը՝ որ դէպքերը պարտադրած են Վարդանանց ոգիներուն: Անոնք նախապէս հպատակ, հաշտարար, բայց փարած իրենց կրօնական համոզումներուն, պատրաստ մատուցանելու իրենց պարանոցը, փարած իրենց հայրենի աղատութիւններուն եւ պատրաստ պաշտպանելու դանոնք, ստացան այդ վճռականութիւնը:

Գրութեանս խորագիրներուն մէջ ուղե-

լով ամփոփել յօդուածներու պարունակութիւնը եւ իմաստը, դտայ որ այդ փոփոխութիւնը «Սուր քո՝ եւ ... սուր մեր», փոխանակ «պարանոց մեր», իրապէս պատմականօրէն կատարուած էր, եւ առանց երկար բացատրութիւններու կ'արտայայտէր մեր բանակին կեցուածքը:

Իսկ յօդուածին մէջ երկարելը այդ բանաձեւին վրայ, պիտի ըլլար ուսում մը պատմական մարդէն դէպի դրական մարդը: Ո՛չ ալ երկիւղ իմ կողմէս: Եթէ Վարդանանք կատարել են գործ մը՝ որուն համար կը պարծինք, եւ երբեք վախ պիտի չզգայի այդ գործը ներկայացնելու, — եթէ երբեք կարենայի —, իր բոլոր դիւցազնական բարձրութեան մէջ. ի՞նչ ո՛չ թէ հակառակ, այլ պաշտպան է արդար Սուրին:

Կը յուսամ համառօտումս գոհացուցած ըլլալ Պր. Զիթունին. իրօք զուգադիպութիւն մըն է, երկու տարբեր անձեր, մին պատմութենէ, միւսը դրականութենէ մեկնելով՝ կը հանդիպին նոյն բանաձեւին: Հոս ալ եթէ տարբերութիւն մը կայ այն է՝ թէ — ինձի պիտի ներէ Պր. Զիթունի — նամակի շարադրութեան առիթով արտայայտուած այդ դադարաւոր, «Սուր քո՝ եւ սուր մեր», հոգեբանական չէ: Անձուկ տեղը չի ներեր երկար բացատրութիւններու, միւս կողմէն դրէ ծառայողները կը պահանջեն ունենալ այնպիսի աղատութիւններ, որոնց աչք պիտի գոցէ պատմութիւնը:

Հ. Յ. Զ.

ԵԶԱԿԱՆ ՄԿԻՏՈՒԹԻՒՆ ՄԷ

ՍԽԱԼ ՄԵԿԵՈՒԹԵԱՆ ՄԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ «մեռելներուն համար մկրտուիլ» բացատրութիւնը, (Ա. Կոր. ԺԵ, 29) վիճաբանութեան նիւթ եղած է և է մինչեւ այսօր: Մարկիոն՝ երկրորդ դարու նշանաւոր հերետիկոսը, առաջինը եղաւ առաջարկելու անոր անտեղի մեկնութիւն մը, որ զժբաղդ հետեւանքներ ունեցաւ, որովհետեւ քրիստոնեայ աւանդութեան գետը ճիշտ աղբիւրին քով պղտորեց, և այսպէսով մթագնեց այդ անցքը. նոյն իսկ սուրբ Հայրերուն մօտ: Հետեւաբար, նախ սուրբ Հայրերուն և յետոյ Գալոցականներուն (Սիզուստիկներու) մէջ, պակսեցաւ համաձայնութիւնը մեկնելու Ս. Պօղոսի խօսքը: Հուսկ, Բողոքականները, նոր ենթադրութիւններու խառնակոյտ մը ստեղծեցին խնդրոյ նիւթը բացատրելու համար:

Անցեալ դարուն, տեսական անհամաձայնութենէն անցան գործնականին, երբ Յովսէփ Շմիթ, Մորմոնիներու «մարգարէն և նահապետը», իր հետեւողներուն մէջ մտցուց մարկիոնականներէն արդէն գործադրուած փոխանորդարար մկրտութիւնը, այսինքն կենդանի անձերէ ստացուած մկրտութիւն մը ի նպաստ չմկրտուած մեռելներու: Հաւատարիմ իրենց վարդապետին խօսքին, այսօր, Միացեալ հահաններու մէջ, մէկ միլիոն Մորմոնիներ կը գործադրեն այս փոխանորդարար մկրտութիւնը, և յամառօրէն Ուղղափառները և Բողոքականները կը մեղադրեն ու կը յանդիմանեն մոռցած և դրժած ըլլալուն — կ'ըսեն իրենք — ասոր նկատմամբ Առաքեալին վարդապետութիւնը:

Կարծիքներու այսքան անստուգութեան և եղելութիւններու այսչափ մոտամոլորութեան մէջ, կը հասնի ըզձացուած և հարկաւոր գրութիւնը որ Հ. Բեռնարդոս Մ. Ֆոքսինի վերջերս հրատարակեց Ամերիկայի մէջ Those who are baptized for the dead (The Hefferman Press Worcester, Mass 1951): Ուսումնասիրութիւնս պօղոսեան այս անցքին կը վերընծայէ իր բովանդակ յստակութիւնը և ամբողջական

իմաստը՝ որ Մարկիոնի աւելորդաբանութիւններով մթագնելէն առաջ ունէր:

Յետ յիշատակելու և կշռադատ քննութենէ անցընելու անցեալին մէջ առաջարկուած բացատրութիւնները որ խառնաշփոթ կը բազմապատկուէին և զիրար կը հերքէին ու կը մերժէին, հեղինակը ցոյց կու տայ որ կարծիքներու այդ խառնակութիւնը և անհամաձայնութիւնը հետեւանք էր յատկապէս բնագրին սխալ ընթերցումի և կէտադրութեան մը: Աստուածաշունչի բոլոր տպագրութիւններու մէջ, իրօք, այս անցքը կը ներկայանայ հետեւեալ կերպով. «զի՞նչ գործիցեն որ մկրտիցին վասն մեռելոց, եթէ արդարեւ մեռեալք ոչ յառնիցեն. ընդէ՞ր իսկ բնաւ մկրտին վասն նոցա»: Արդ այս կերպ կէտադրելով համարը, ստոյգ է որ ընթերցողին մտքին մէջ կ'արթնցնէ մեռնողներուն համար մկրտութեան մը գոյութիւնը, ծանօթ Առաքելին՝ բայց ոչ իրմէ դատապարտուած: Քրիստոնեայ սկզբունքներու համեմատ այսպիսի անտեղի և կեղծ մկրտութիւն մը համաձայնեցնելու և բացատրելու կարեւորութիւնը և ջանքը՝ մեկնիչներուն առատ և արուեստակեալ ենթադրութիւններու առիթ տուաւ:

Եւ որովհետեւ վերոյիշեալ կէտադրութիւնը Ս. Պողոսի ժամանակէն չէ, և ձեռագիրներու մէջ չկայ բնաւ կէտադրութիւն, Հ. Ֆոսքինի կը պնդէ հետեւեալ տարբեր կէտադրութիւնը, անուրանալի կերպով նախադասելի, որովհետեւ ընթերցողին շատ աւելի յստակ և դիւրամբոնելի կ'ըլլայ. «զի՞նչ գործիցեն որ մկրտիցին: Վասն մեռելոց: Եթէ արդարեւ մեռեալք ոչ յառնիցեն, ընդէ՞ր իսկ բնաւ մկրտին: Վասն նոցա»:

Ս. Պողոս - կը դիտէ Ֆոսքինի - կը մեկնի անհերքելի կանխիկ գաղափարէն թէ քրիստոնեայ կ'ըլլայ մարդ ոչ եթէ ներկայ կեանքը

վայելելու, այլ հանդերձեալին յոյսով: Արդ անդրաշխարհին մէջ երկու կարելի ենթադրութիւններ կ'ընծայուին, յաւիտենական կեանք և յաւիտենական մահ: Արդ, Կորնթացի այդ քրիստոնեաներուն որ կը մերժէին յարութիւնը և յաւիտենական կեանքը՝ Առաքելը կը հարցնէ. «Ուրեմն, եթէ յաւիտենական կեանք չկայ, ի՞նչ կ'ընեն անոնք որ կը մկրտուին: Մեռելներու համար կը մկրտուին: Թէ որ մեռելները ընաւ յարութիւն չեն առներ, ինչո՞ւ կը մկրտուին: Անոնց համար»: Այսինքն, հասկնալով համար մեռելներուն որ բնաւ յարութիւն պիտի չառնեն:

Այս անտեղի բայց կարեւոր եզրակացութեամբ, Առաքելը ցոյց կու տայ իր հակառակորդներուն անհեթեթութիւնը Քրիստոնեայ ըլլալու և յարութիւնը ու յաւիտենական կեանքը մերժելուն:

Ֆոսքինիի պողոսեան այս համարին տուած բացատրութիւնը մեզի կը թուի մինչեւ հիմակ առաջարկուածներուն մէջէն լաւագոյնը և միակ ճշմարիտը: Իր աշխատութիւնը, մէկ քանի անճշտութիւններով և պակասներով հանդերձ, նման գործերու մէջ անխուսափելի, իրօք շահեկան է Ս. Գիրքը ամէն ուսումնասիրողներուն, բայց յատուկ օգտակարութիւն մ'ունի Միացեալ Նահանգներուն մէջ վճռական և լիուրի պատասխան մը հոն տալուն Մորմոնիներուն փոխանորդաբար կոչուած Մկրտութեան դէմ: Գիրքը, հրատարակուած նախ յօդուածներու ձեռով Catholic Biblical Quarterly-ի մէջ (յուլիս 1950 - յուլիս 1951) և յետոյ ամերիկացի եպիսկոպոսի մը առատաձեռնութեամբ հատորի մը մէջ կրկին տպագրուած՝ մեծ ընդունելութիւն գտած է Ուղղափառներու և Բողոքականներու քով որ Մարմոնիներու հետ շփման մէջ կը գտնուին:

JUAN ESCOBAR

ԻՄ ԳԻՇԵՐՍ

Ի զուր աչքերս կ'երազեն

Լոյսի տփերն երջանիկ...

Ես Տրամութիւնն եմ անդէն,

Գիշերուան ծոցն անառիկ...

Գիշեր անանց, գիշեր սուգ,

Որ կը փչրէ զիս իմ վրաս:

Ե՛րբ կոպերուս այս պատուքն

Այգի շողովն հեզանազ

Պիտի գտնէ ըսփոփանք

Յաւերժութեան լոյս ակէն,

Որ Դարերով անյատակ

Միշտ հստած է ուղիսրէն:

Ինչո՞ւ հիմա, ո՞վ գիշեր,

Դուռն իբր Սփինքս մը անխօս,

Տառապանքն ես աննըւէր,

Արտիս համար, մշտահոս

Ալիքներով տատանուած

Իմ սրբազան տաճարին,

Ուր կը հանգչին մահացած

Դամբարաններն Երազին,

Եւ կամ Վշտի սահանքներ

Զոր մենք մեղի կը ստեղծենք,

Ու կամ Սիրոյ սըլաքներ,

Որ կը խոցեն, կու տան վերք:

Ա՛յ, իմ տըխուր գիշերներ,

Որոնց մըռայլ խորքին տակ

Ժաղած եմ աճառն գանձեր,

Այնքան խոհեր ես անքակ

Հիւսած եմ հոն՝ տանջելով

Սիրտս ու հոգիս տատամսոտ,

Որ հակի հուսկ անվրդով

Գերկը բարւոյն անաղօտ,

Յետ անողոք պայքարին,

Ուր արցունքի լոյս չիթեր

Այտերս անհոգ այրեցին,

Եւ արիւնի կաթիլներ

Ալիերուս վրայ զըրեցին

Ճակատագրին ցուրտ պատգամ,

Թէ՛ հուր, հոգի կը սպառին.

Այս է մարդուն լիկ վախճան:

Հրաբուխ մը զիս կարծեցի

Իր ալքերով անըպատ,

Կատարներու տենչացի

Սնմահութեամբ խանդավառ...

Իսկ արդ լուծուած, թո՛յլ բեկոր՝

Ես կը նայիմ անցեալիս,

Ու կը սոսկամ մըտորը,

Դէմ քայքայուած պատկերիս:

Մինչ կոպերէս կը խուտէ

Հանգստի քունն ըսփոփիչ,

Կը մըտածեմ՝ թէ գոցէ

Իմ գիշերս ալ, կախարդիչ

Գիշերս՝ որ զիս մահուան գերկ

Պիտի նետէ, դիթելով

Աչքըս, հոգիս զգայազիրկ,

Ըլլայ նըման իր գէմքով՝

Այս տառապեալ գիշերուան.

Սակայն, ո՛հ, թող յամէ եւս

Այդ պահն յետին գորշ մահուան,

Ու երկարին թող այսպէս

Տրամաթախիծ գիշերներն,

Որոնց մէջէն կ'արշաւեմ,

Թէեւ աչքով լաց, անտէր,

Բայց յոյսն ունիմ գէթ նորէն

Արշալոյսի համրոյրին: